

Mamo, tato – mów do mnie!

Wczesna komunikacja jako stymulacja rozwoju małego dziecka

Justyna Wichot

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę

Nierozzerwalnym elementem funkcjonowania człowieka, który pozwala na organizację życia społecznego, jest proces komunikacji. Na efektywne komunikowanie się i realizowanie swoich potrzeb wpływa jakość komunikacji, której załówek tworzy się na samym początku życia człowieka. Celem niniejszego artykułu jest wskazanie i podkreślenie roli komunikacji z dzieckiem od samego urodzenia. Zawarto w nim przegląd najnowszych badań, a wyniki ujęto w praktyczne zastosowania.

SŁOWA KLUCZOWE:

WCZESNA KOMUNIKACJA, PRZYWIĄZANIE, ROZMOWA, CZYTANIE, ŚPIEWANIE

Wprowadzenie

Można odnieść mylne wrażenie, że mówienie i komunikowanie się są czynnościami nabywanymi w toku rozwoju samoistnie i bez wysiłku, a które zaczynają zyskiwać na ważności w momencie wypowiedzania przez dziecko pierwszych słów. Tymczasem jeżeli rozpatrzy się komunikowanie jako złożony proces związany nie tylko z rozwojem kompetencji językowych dziecka, ale również podejściem otoczenia, w którym dziecko się wychowuje, to okaże się, że wczesne dbanie o aspekt komunikacji z dzieckiem ma wiele wymiarów i jest istotnym predyktorem jego późniejszego zdrowia psychicznego, zdolności do nauki i kompetencji społecznych. Wczesne doświadczenia modelują strukturę dojrzewającego w pierwszych latach życia w szybkim tempie mózgu. Jakość sprawowanej opieki nad niemowlęciem, określana szeroko jako wrażliwość macierzyńska lub opiekuńcza, przekłada się na poziom bezpieczeństwa dziecka, a tym samym tworzenia się adekwatnego do jakości opieki przywiązania do rodzica oraz wzmacniania więzi

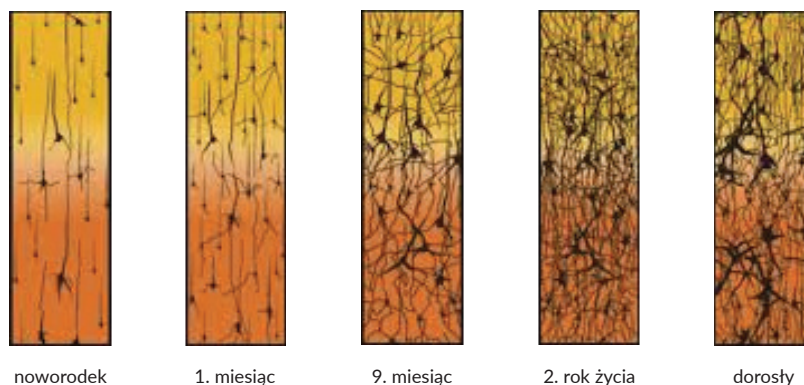
rodzica do dziecka (Ainsworth, Bell, Stayton, 1971; Czub, 2014). Wspomniana wrażliwość oznacza zdolność opiekuna do odbierania i rozumienia sygnałów dziecka, jego potrzeb, emocji i szybkiego odpowiadania na nie (Ainsworth i in., 1971). Jest to tym samym komunikacja z dzieckiem od samego początku – dziecko, najpierw krzykiem i płaczem, sygnalizuje niezaspokojone potrzeby i potrzebuje odpowiedzi, aby przetrwać, ale również by poczuć się bezpiecznie. Z doświadczeń w zakresie czynności pielęgnacyjnych dziecko będzie wynosić pierwsze doświadczenia prowadzenia konwersacji – istoty naprzemienności wymiany komunikatów, włączania się, słuchania i kontaktu wzrokowego. Dodatkowo bezpośrednie komunikaty kierowane do dziecka, śpiewanie i czytanie książeczek będą wspierać jakość przywiązania do opiekuna, rozwój językowy i kompetencje komunikacyjne dziecka¹. Aby człowiek rozumiał sytuacje społeczne, ich kontekst, mentalizował stan drugiej osoby i tym samym skutecznie się komunikował, potrzebuje sam tego doświadczyć jako dziecko w opiece pełnej szacunku i miłości.

Rozwój mózgu, przywiązanie a mowa

Bardzo często z ust rodziców czy opiekunów pada stwierdzenie, że mówienie do dzieci bardzo małych, które jeszcze nie mówią, nie jest potrzebne, ponieważ nie odpowiedzą. Jeżeli jednak przyrzeć się rozwojowi mózgu dziecka, można zauważyć, że formą jego odpowiedzi są tworzące się połączenia międzyneuralne. Pierwsze neurony i synapsy powstają w rdzeniu kręgowym parę tygodni po zapłodnieniu, czego efektem są pierwsze ruchy dziecka (Górska, Grabowska, Zagrodzka, 2005). Na rysunku można porównać liczbę połączeń neuronalnych noworodka, dziecka miesięcznego i 9-miesięcznego, dwulatka i dorosłego człowieka. Stanowi to biologiczny dowód na zawrotne tempo rozwoju mózgu, na który będzie miała wpływ jakość doświadczeń w pierwszych latach życia.

1 Kompetencje językowe mogą być już rozwinięte u trzylatka, podczas gdy aspekt komunikacyjny jest połączony z rozwojem społecznym i pozostaje od niego zależny jeszcze po okresie dojrzewania (Nęcka, Orzechowski, Szymura, 2007).

Rysunek. Liczba połączeń neuronalnych w ludzkim mózgu w zależności od wieku

Źródło: Urban Child Institute, za: Corel (1975).

Komórki nerwowe tworzą sieci, komunikując się za pomocą sygnałów elektrycznych i chemicznych. Te przekazy są fizjologiczną podstawą pamięci i uczenia się. Pierwsze lata życia to wyposażenie w największą liczbę synaps, które są bardzo czułe na otoczenie, dzięki czemu dziecko może szybciej zaadaptować się do sprawnego funkcjonowania, polegając nie tylko na wyposażeniu genetycznym. To dlatego niemowlęta zwracają uwagę na regularność i powtarzalność, tworząc tym samym połączenia międzyneuralne, dzięki którym się rozwijają. Wyniki badań wykazują, że połączenia, które powstają w tym okresie, są bezpośrednio związane z doświadczeniami z relacji z matką i jakością więzi (Szczepaniak, 2016, za: Schore, 2001). To, jak rodzice rozumieją i odpowiadają na komunikaty, ma decydujące znaczenie w powstawaniu i wzmacnianiu połączeń nerwowych i rozwoju dziecka w różnych obszarach, również językowym i komunikacyjnym. Na podstawie tych doświadczeń i jakości opieki dziecko rozwija przywiązanie, które ma ogromne znaczenie dla przetrwania dziecka, jego poczucia bezpieczeństwa, prawidłowego rozwoju i nawiązywania relacji w życiu dorosłym. Przywiązanie definiuje się jako „zdolność do formowania określonych, stałych i uczuciowo znaczących związków z innymi osobami. Rozwijają się od urodzenia na podstawie swoistej wrażliwości percepcyjnej na twarz i głos ludzki” (Siuta, 2005, s. 209). Jakość przywiązania będzie przekładała się na zdolność radzenia sobie ze stresem, tworzenie związków uczuciowych, korzystanie ze wsparcia innych osób oraz sposób eksploracji otoczenia, która jest podstawą rozwoju motorycznego i intelektualnego (Bomba, 2008). Drogą do bezpiecznego przywiązania jest rozumienie potrzeb dziecka, bycie bezpieczną bazą, do której może ono przyjść i doznać towarzyszenia w emocjach, oraz opisywanie i mówienie, co

rodzic robi, aby zrealizować jego potrzeby (Powell, Cooper, Hoffman, Marvin, 2015). Dlatego mówienie do dzieci, rozmawianie z nimi jest tak istotne od pierwszych dni życia (jak również w okresie prenatalnym).

Dziecko dzięki wyposażeniu w zachowania służące przywiązaniu jest gotowe do podejmowania interakcji z rodzicem. Przez płacz, ssanie, przywieranie, podążanie i uśmiechanie się dziecko komunikuje swoje potrzeby, a dzięki dojrzewaniu jego układu nerwowego oraz kompetencji otoczenia, komunikaty są coraz czytelniejsze. Początkowo są to komunikaty niewerbalne, by następnie przez etap głużenia i gaworzenia przejść do posługiwania się słowami. Aby dziecko osiągnęło ten etap (który rozpoczyna się ok. 1 r.ż.), wcześniejsze komunikaty dziecka muszą być odczytywane przez dorosłego, który adekwatnie nada im znaczenie i sformułuje odpowiedź. Etap głużenia i gaworzenia to istotny okres w ćwiczeniu fonologii języka ojczystego i ogromna rola dorosłego, który może modelować prawidłowości języka i jego prozodię (intonacja, akcent i rytm), jak również nadawać znaczenie wypowiedziom dziecka (Nęcka, Orzechowski, Szymura, 2007; tabela).

Tabela. Rozwój mowy w 1 r.ż. dziecka

Wiek (w miesiącach)	Rozwój mowy
1	Reagowanie na dźwięki
2	Słuchanie dzwonka lub grzechotki
3	Szukanie wzrokiem źródła dźwięku
4	Śmianie się
5	Zwracanie głowy w stronę źródła dźwięku
6	Głużenie lub gruchanie na dźwięk głosu lub muzyki
7	Artykułowanie czterech różnych dźwięków
8	Rozumienie „nie”, „pa, pa”
9	Mówienie „mama” lub „tata”
10	Naśladowanie dźwięków w zabawie
11	Wypowiadanie dwóch znaczących słów
12	Wypowiadanie trzech znaczących słów

Źródło: Brzezińska (2015), za: Papalia, Olds (1981).

Przegląd badań na temat wczesnej komunikacji

Wczesne komunikowanie się z dzieckiem, służące zaspokojeniu jego potrzeb, tworzeniu bezpiecznego przywiązania oraz kształtowaniu i utrwalaniu połączeń neuronalnych, może odbywać się na różne sposoby. Zadania pielęgnacyjne związane z dotykiem, mówienie do dzieci, śpiewanie czy czytanie na głos są aktywnościami, które mogą korzystnie wpłynąć na rozwój poznawczy, emocjonalny, społeczny i językowy dziecka. Współcześni badacze procesów komunikacyjnych pierwszych lat życia (m.in. Spinelli, Gunes, Van Puyvelde) szukają korelacji między powyższymi działaniami opiekunów w relacji z małymi dziećmi. Amerykańska Akademia Pediatryczna widzi ogromną rolę profesjonalistów pracujących z rodzinami, w których są małe dzieci, w przekładaniu wyników tych badań na praktykę.

Mówienie do małych dzieci wpływa na zasób słownictwa. Wczesne doświadczenia językowe i komunikacyjne różnicują zasób słownictwa w późniejszym wieku. Niemowlęta, które słyszą więcej rozmów i do których więcej się mówi, mają więcej okazji do interpretowania języka i ćwiczenia umiejętności, które są niezbędne w nauce słów, np. ich oddzielania. Co ważne, korzystny wpływ mówienia do dzieci będzie miało kierowanie komunikatów bezpośrednio do nich, a nie samo słyszenie przez dzieci rozmowy innych osób czy włączonych urządzeń elektronicznych, jak telewizor czy radio (Shneidman, Goldin-Meadow, 2012; Shneidman, Arroyo, Levine, Goldin-Meadow, 2013; Weisleder, Fernald, 2013). Specyfika mówienia do dzieci będzie się zmieniać wraz z rozwojem dziecka (albo dzięki swoistym cechom komunikacji rodzica dziecko będzie miało szansę osiągać kolejne etapy rozwoju mowy).

Na jakość komunikacji rodzica będzie również wpływała jego wrażliwość rozumiana jako dostrzeganie sygnałów i komunikatów dziecka, zdolność właściwego ich interpretowania i szybkiego, adekwatnego reagowania. Dzieci, których matki charakteryzowały się brakiem wrażliwości, wykazywały pozabezpieczany styl przywiązania i osiągały gorsze wyniki w testach językowych (Belsky, Fearon 2002). Matki charakteryzujące się wrażliwością w pierwszych miesiącach życia dziecka mówią do niego często, aby zachęcić je do komunikacji, zaciekawic, a około 6 miesiąca życia, kiedy dziecko zaczyna bardziej eksplorować otoczenie, mówią mniej, by towarzyszyć dziecku w poznawaniu świata. Gdy około 9 miesiąca życia dzieci zaczynają przeżywać pierwsze lęki separacyjne i u rodzica szukają ukojenia, wrażliwa mama znowu mówi więcej, opisując jednak bardziej przedmioty i otoczenie lub wydając polecenia (Spinelli i in. 2016). Natomiast mamy mniej wrażliwe na potrzeby dziecka w momencie zwracania się dziecka do świata częściej będą wypowiadać jego imię,

aby przywołać jego uwagę i ograniczyć zainteresowanie światem zewnętrznym, być może czując lęk przed zagrożeniem lub „utrata” kontaktu z dzieckiem w takim wymiarze, jak na poprzednich etapach.

Mówienie do dziecka ma na celu nie tylko zadbanie o zasób słów, ale również przekazanie mu umiejętności komunikacyjnych. Aby zachęcić dziecko do słuchania, dorośli zaczynają mówić, korzystając ze swoistego sposobu mówienia, tzw. języka matczynego²: wysokiego tonu, wolnego i wyraźnego, z przesadną intonacją i powtarzaniem kluczowych słów. Badania pokazują, że dzieci chętniej i na dłużej odwracają głowy w kierunku, z którego dobiega język rodzicielski niż zwyczajny ton dorosłych (Cooper, Aslin, 1994). W innym badaniu zwrócono uwagę na związek języka rodzicielskiego i gaworzenia oraz większego po roku zasobu słownictwa u dziecka (Ramirez-Esparza, García-Sierra, Kuhl, 2014). Ważne jest również dbanie o dwustronność w procesie komunikacji i umożliwianie dziecku odpowiedzi w postaci uśmiechu, dźwięku czy ruchu ciałem. Nadawanie znaczenia takim komunikatom dziecka, jak również interpretowanie jego wypowiedzi, uczy je, że jest komunikatywne, a wydawane dźwięki mają sens. W badaniu Wu i Gros-Louis (2014) dzieci, które dostawały odpowiedzi na swoje komunikaty nadające im znaczenie, wykazywały zwiększoną liczbę wokalizacji spółgłoskowo-samogłoskowych i kierowały do matki więcej dźwięków. Innymi słowy, przez zachowanie wskazujące na rozumienie komunikatów dziecka i adekwatne odpowiadanie matki pomagały wprowadzić koncepcję, że głos służy nie tylko do wydawania dźwięków, ale również może być narzędziem komunikacji społecznej.

Czytanie na głos dzieciom stymuluje rozwój mowy jeszcze zanim dziecko zaczyna mówić. Buduje umiejętności językowe, ćwiczy pamięć i koncentrację oraz uczy, że obrazki i słowa mają znaczenie (Duursma, Augustyn, Zuckermann, 2008). Sama książeczka może stać się przedmiotem zabawy i wspólnego czasu spędzonego z rodzicem, co rodzi u dziecka poczucie ważności dla rodzica. Można również zauważyć pierwsze preferencje dziecka co do wyboru książeczek. Dzięki książkom dzieci poznają więcej słów, a im więcej słów znają, tym chętniej sięgają po książki. Podczas czytania rodzice często przybierają adekwatne intonacje do treści książek – oddają smutek bohatera, jego radość, zaskoczenie czy gniew i w ten sposób wpływają na inteligencję emocjonalną i budowanie empatii. Dzieci w wieku 18 miesięcy są

2 W piśmiennictwie występują określenia *język matczyny*, *mowa matczyna* z uwagi na uczestnictwo w badaniach głównie matek, jak również zajmowane się dziećmi do 1 r.ż. najczęściej przez matki. Określenie *język rodzicielski* jest stosowane zamiennie.

w stanie odczytać komunikat niewerbalny zawierający przekaz emocjonalny (Repacholi, Gopnik, 1997) .

Sposobem na rozbudowywanie zasobów słów i budowanie umiejętności komunikacyjnych będą również rymowanki. Uwagę niemowląt przykuwają regularności, dzięki czemu postępuje nauka mowy. Tak samo jak dzięki rytmowi dnia, przewidywalności podstawowych punktów dnia, jak spacer, posiłek, kąpiel, dzieci czują się bezpieczne, tak samo ciekawe będą dla nich powtarzające się dźwięki i rymy w rymowankach. Połączenie ich z masażykami czy dotykową stymulacją sprawi, że dzieci będą szybciej zapamiętywały słowa rymowanki, z uwagi na powiązanie motoryki małej z umiejętnościami językowymi przez korzystanie z tych samych połączeń nerwowych i dróg w mózgu. Dotyk uaktywnia w mózgu układ limbiczny, który odpowiada za emocje i interpretuje informacje odbierane przez zmysł czucia – delikatny dotyk uznawany jest za przyjemny, a uderzenie za nieprzyjemne, bolesne doznanie (McGlone, Wessberg, Olausson, 2014).

Spontaniczne śpiewanie może istotnie wpływać na tworzenie i budowanie wczesnych umiejętności komunikacyjnych. Dzieci zwracają większą uwagę na usta podczas śpiewania i są zainteresowane wykonywaną czynnością przez rodzica, zwłaszcza około 1 r.ż., kiedy mocno zwracają uwagę na okolice ust. Śpiewanie może mieć również tak silny odzew w zainteresowaniu dziecka, a dalej w jakości jego rozwoju, z uwagi na wibracje przekazywane przez dorosłego podczas śpiewania i tulenia dziecka, co dla małego dziecka oznacza żyjącą osobę, a więc bezpieczeństwo i chęć komunikacji. Dzieci, które nie były przyzwyczajone do śpiewania w wieku 14 miesięcy, wykazały mniej wokalizacji i brak zainteresowania śpiewaniem niż dzieci słyszące śpiew dorosłego (Spinelli i in., 2016). Słuchanie kołysanek, których śpiewanie wiąże się z uniwersalnymi cechami odróżniającymi od innych utworów jak wyższy ton głosu, wolniejsze tempo i intuicyjnie nadany kochający ton głosu (Graham, 2009), może wpływać na efektywne obniżenie ciśnienia tętniczego u dzieci przestraszonych czy będących w innym stanie związanym z napięciem emocjonalnym. Kołysanki cechują się rytmem i prostym tekstem, dlatego dzieci łatwiej je zapamiętują (Gunes, Gunes, 2012). Badania wśród wcześniaków przebywających na oddziale intensywnej terapii wskazywały wpływ śpiewania, także odtwarzanego z płyt nagranych przez matki, na unormowanie rytmu serca, łatwiejsze zasypianie i karmienie, co w rezultacie przekładało się na szybszy przyrost masy ciała i wcześniejsze opuszczenie szpitalnych murów (Yildiz, Arıkan, 2012). Również jeszcze wcześniejsze śpiewanie, w czasie ciąży, może mieć uspokajający i łagodzący efekt i być przyjemnym doświadczeniem dla

mam, pomagającym w ekspresji trudnych emocji jak niepokój czy strach (Carolan, Barry, Gamble, Turner, Mascareñas, 2012).

Praktyczne zastosowania

Przełożenie wyników badań na praktykę wydaje się proste – mówmy, rozmawiajmy, śpiewajmy i czytamy dzieciom. Okazuje się jednak, że kiedy rodzice poświęcają dużo uwagi na naukę pielęgnacji, karmienia czy kąpania, a dodatkowo są przekonani, że dbanie o rozwój językowy należy rozpocząć dopiero przy pojawieniu się pierwszych słów, nie poświęcają zbyt wiele czasu na komunikację z dzieckiem albo, robiąc to nie są świadomi ważności tych działań. Wyniki badania efektywności czytania od urodzenia³ wskazują, że ponad $\frac{3}{4}$ zapytanych rodziców uważa, iż czytanie dziecku ma znaczenie dla jego rozwoju. Natomiast 22% badanych jest zdania, że jest to ważne dla rozwoju, ale w starszym wieku, na innym etapie rozwoju dziecka. Rodzice biorący udział w badaniu to w większości kobiety z wyższym wykształceniem, dlatego należy docierać do rodzin z niższym wykształceniem i niższym statusem ekonomicznym oraz dbać o jakość komunikacji w tych rodzinach, gdzie są noworodki, ponieważ badania wskazują na mniejszy rozwój umiejętności komunikacyjnych dzieci w rodzinach o niższym statusie ekonomicznym (Hoff 2013; Hurtado i in., 2008; Pan i in., 2005; Weisleder, Fernald, 2013). Badania Amerykańskiej Akademii Pediatrycznej (*Early Brain and Child Development*) i Johnson, Caskey, Rand, Tucker i Vohr (2014) wskazują, że dzieci do siódmego miesiąca częściej słyszały kobiecą mowę niż męską oraz uzyskiwały więcej odpowiedzi na wokalizacje od kobiet. Na taki wynik może wpływać zawieszenia przez matki działalności zawodowej (urlop macierzyński) i spędzanie z dziećmi więcej czasu. Dlatego warto edukować ojców malutkich dzieci na temat ważności odczytywania i odpowiadania na komunikaty niemowląt oraz zachęcać ich do tego.

Inspirujące mogą okazać się zagraniczne praktyki ujęte w programy profilaktyczne czy zalecenia i gotowe rozwiązania oraz wskazówki dla osób pracujących z rodzinami małych dzieci, oraz dla samych rodziców. Wspomniana wcześniej Amerykańska Akademia Pediatryczna ujmuje swoje wyniki badań w konkretne, proste czynności, które rodzic może robić dla i ze swoim dzieckiem, jak zasada „5R” rekomendująca:

3 Raport końcowy z projektu „Pierwsza Książka Mojego Dziecka” przeprowadzony przez Fundację Cała Polska Czyta Dzieciom w 2015 r.

- wspólne czytanie (*reading*) jako codzienną aktywność zabawową;
- rymowanie (*rhyming*), zabawy, rozmawianie, śpiewanie i przytulanie każdego dnia;
- rytuały i rytualizację (*routines*) posiłków, zabawy, spania;
- docenianie, chwalenie (*rewards*);
- bezpieczną, wzmacniającą relację z opiekunem (*relationships*), która wpływa na zdrowy rozwój mózgu, a tym samym na rozwój dziecka.

Różnego rodzaju programy i organizacje, jak *Book Start*⁴, *I can*⁵, *National Literacy Trust*⁶, *Too small to fail*⁷, żeby wyliczyć tylko kilka, podpowiadają rodzicom konkretne rozwiązania, takie jak tematy rozmów z małymi dziećmi, dobór książeczek i przykłady piosenek. Pojawiają się również rozwiązania w postaci koszulek, body czy kocyków, których grafika prezentuje tematy do rozmów (na przykład kolory, komunikacja miejska, liczby). Rozmawianie z dziećmi może być proste, ale dla rodziców, którym trudno znaleźć tematy do rozmów z małymi dziećmi, zwłaszcza w momencie, kiedy dzieci nie odpowiedzą słowami, może nie być to oczywiste, naturalne czy komfortowe. Warto, zanim zacznie się wyliczać tematy, o których można opowiadać dziecku, porozmawiać z rodzicem o jego przekonaniach, myślach na temat komunikacji z dzieckiem, obawach czy oporze. Może się okazać, że za brakiem mówienia do dziecka, dopóki dziecko nie zaczyna mówić, będą mylne przekonania na temat rozwoju mowy i jej wspierania, jak również roli rodzica.

W Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę opracowano scenariusz warsztatu umiejętności rodzicielskich „Wsparcie na starcie – jak stymulować rozwój dziecka do 1. roku życia”, który ma na celu m.in. zwrócenie uwagi rodziców na aspekty omawiane w niniejszym artykule. Warsztat trwa 12 godzin i został podzielony na 4 spotkania odbywające się weekendowo w godzinach przedpołudniowych. Adresatami warsztatu są oboje rodzice dziecka do 1 r.ż., którzy przychodzą na warsztat z dzieckiem. Jedno spotkanie jest poświęcone tematowi komunikacji z małym dzieckiem poprzez rozmowę, śpiewanie czy czytanie książeczek. Rodzice na koniec dostają pakiet książek dostosowanych do różnych etapów dziecka do 3 r.ż. Podczas spotkań warsztatowych hasło *stymulacja rozwoju dziecka* jest jednak bardzo szeroko rozumiane, będzie na nią również wpływała jakość związku rodziców, pełnienie ról rodzicielskich, budowanie więzi z dzieckiem, a tym samym wpływanie na bezpieczne przywiązanie dziecka

4 <http://www.bookstart.org.uk/>

5 <http://www.ican.org.uk/parents>

6 <http://www.literacytrust.org.uk/>

7 <http://toosmall.org/>

do opiekuna oraz odpowiadanie na potrzeby, towarzyszenie dziecku w emocjach i stawianie granic. Trzy spotkania są poświęcone powyższym obszarom, ponieważ mogą mieć one przełożenie na jakość komunikacji z małym dzieckiem. Sposoby, w jaki rodzice komunikują się między sobą, jak rozumieją tworzenie bezpiecznego przywiązania u dziecka i co się na nie składa, są bazą do komunikowania się z dzieckiem i wpływania na rozwój językowy.

Podsumowując wyniki badań przedstawionych w poprzedniej części, oznacza to, że istotne jest opisywanie przez rodzica tego, co się dzieje z dzieckiem („patrzysz na mnie”, „bawisz się rączkami”, „płaczesz”, „przestraszyłeś się”), co robi rodzic (podczas wykonywania różnych czynności, jak przewijanie, kąpanie, gotowanie) oraz co dzieje się dookoła („po ulicy jedzie czerwony autobus”, „ptaki śpiewają”). Tutaj będzie potrzebna wrażliwość na to, co się dzieje z dzieckiem, uważność na jego komunikaty werbalne i niewerbalne oraz nadawanie im znaczenia, ale i naprzemiennność komunikacji. Chodzi nie tylko o samo mówienie, ale również danie dziecku czasu na odpowiedź – uśmiech, wokalizację czy patwienie w konkretnym kierunku. Rodzic może również zaciekawiać się różnymi odgłosami wydawanymi przez dziecko, jak również powtarzać i naśladować odgłosy wydawane przez dziecko. Bardzo ważne będzie odpowiadania na uśmiech dziecka, które będzie dla niego komunikatem i przedłuży jego reakcję. Dotyczy to również odpowiadania na zaczepki wzrokowe czy dotyk. To może być zachęta dziecka do uwagi rodzica, chęci spędzenia z nim czasu i porozmawiania. Wreszcie wspólne czytanie książeczek – początkowo obrazkowych, później z pojedynczymi słowami i większą ilością tekstu. Dziecko najpierw może oswoić się z książką jako przedmiotem, bawić się, obracać, brać do ust, następnie zaciekawiać się obrazkami, przewracać od tyłu strony i słuchać, jak rodzic czyta historię. W czytaniu książek z małym dzieckiem będzie istotny czas spędzany z dzieckiem, zaciekawienie obrazkami, porozmawianie na temat, który porusza książeczka, ale nie zawsze konieczność przejścia czy przeczytania książki od początku do końca. Warto podążać za dzieckiem, na ile jest zainteresowane, w jaki sposób chce poznawać książeczkę i budować pozytywne konotacje z książką. Dzieci będą na późniejszych etapach chętniej czytać, jeżeli będą zaznajomione z książką od bardzo wczesnego etapu, ale również, kiedy będą obserwować czytających rodziców, na zasadzie naśladowania. Śpiewanie może być również formą spędzania czasu z dzieckiem, utulaniem do snu czy ukajaniem w niepokoju, przestraszeniu.

Podsumowanie

Mówienie do dziecka, czytanie i śpiewanie z nim od samych narodzin, a nawet w życiu płodowym, wpływa na rozwój jego mózgu, tworząc połączenia nerwowe, których skutkiem jest rozwój mowy, nauka elementów komunikacji, rozwój emocjonalny i społeczny, który będzie podstawą sukcesów w szkole i w życiu. Rolą profesjonalistów pracujących z rodzinami małych dzieci jest zwracanie uwagi na jakość komunikacji, zwiększanie świadomości rodziców, czasami przez podpowiadanie konkretnych rozwiązań i tworzenie prostych materiałów, które można udostępnić rodzicom w postaci plakatów, ulotek i broszurek. Tak samo jak w przestrzeni publicznej pojawiają się przekazy dotyczące żywienia małych dzieci, sposobu pielęgnacji, szkodliwości niekonstruktywnych metod jak klapsy, tak warto, aby znalazło się miejsce na konkretne wskazówki dotyczące komunikacji z dziećmi od urodzenia.

Bibliografia

- Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M., Stayton, D. J. (1971). Individual differences in strange-situation behavior of one-year-olds. W: H. R. Schaffer (red.), *The origins of human social relations* (s. 17–58). Londyn, Nowy Jork: Academic Press.
- Bankiewicz, J., Werner, M. (2013). Wpływ wczesnych doświadczeń życiowych na rozwój układu nerwowego i wzorców reakcji z perspektywy potencjalnych zagrożeń. Jak naprawiać szkody – czy psychoterapia zmienia mózg? *Annales Academiae Medicae Stetinensis*, 59, 135–140.
- Bardige, B. (2009). Talk to me, baby. Pobrane z: <http://archive.brookespublishing.com/documents/Bardige-off-like-a-rocket.pdf>.
- Belsky, J., Fearon Pasco, R. M. (2002). Early attachment security, subsequent maternal sensitivity, and later child development: Does continuity in development depend upon continuity of caregiving? *Attachment and Human Development*, 4, 361–387.
- Bomba, J. (2004). Przywiązanie a rozwój mózgu. *Przegląd Lekarski*, 11, 1272–1274.
- Bomba, J. (2008). Przywiązanie a rozwój mózgu. W: B. Józefik, G. Iniewicz (red.), *Koncepcja przywiązania. Od teorii do praktyki klinicznej* (s. 25–32). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Brzezińska, I. (red.). (2015). *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*. Gdańsk: GWP.

- Carolan, M., Barry, M., Gamble, M., Turner, K., Mascareñas, O. (2012). Experiences of pregnant women attending a lullaby programme in Limerick, Ireland: a qualitative study. *Midwifery*, 28(3), 321–328. DOI: 10.1016/j.midw.2011.04.009.
- Corel, J. L. (1975). *The postnatal development of the human cerebral cortex*. Cambridge: Harvard University Press.
- Czub, M. (2014). Specyfika relacji dziecka z ojcem w pierwszych latach życia z perspektywy teorii przywiązania. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 13(3), 74–93.
- Duursma, E., Augustyn, M., Zuckerman, B. (2008). Reading aloud to children: the evidence. *Archives of Disease in Childhood*, 93(7), 554–7. DOI: 10.1136/adc.2006.106336.
- Graham, D. M. (2009). “Baby Bonding” an evaluation of how parental behaviours associated with secure attachment between mothers and their infants are affected by a series of directed lullaby and movement practices. Pobrane z: <http://www.lullabyafrica.org/2015/01/11/how-a-pilot-study-showed-lullabies-could-unlock-baby-parent-intimacy/>.
- Gunes, H., Gunes, N. (2012). The effects of lullabies on children. *International Journal of Business and Social Science*, 3(7), 316–321.
- Górska, T., Grabowska, A. (2005). *Mózg a zachowanie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Hoff, E. (2013). Interpreting the Early Language Trajectories of Children from Low SES and Language Minority Homes: Implications for Closing Achievement Gaps. *Developmental Science*, 49(1), 4–14.
- Hurtado, S., Griffin, K. A., Arellano, L., Cuellar, M. (2008). Assessing the value of climate assessments: Progress and future directions. *Journal of Diversity in Higher Education*, 1(4), 204–221.
- Johnson, K., Caskey, M., Rand, K., Tucker, R., Vohr, B. (2014). Gender differences in adult-infant communication in the first months of life. *Pediatrics*, 134(6), 1603–10. DOI: 10.1542/peds.2013-4289.
- Karpińska-Ochątek, M., Obrzud, M. (2013). Kształtowanie kompetencji komunikacyjnych u dzieci najmłodszych – język nianiek W: J. Aksman, S. Nieciński (red.), *Kształcenie kompetencji w biegu życia człowieka* (s. 27-38). Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM.
- Kurcz, I. (2000). Język i komunikacja. W: J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki* (t. 2, s. 231–274). Gdańsk: GWP.

- Leigh, P., Nievar, M. A., Nathans, L. (2011). Maternal Sensitivity and Language in Early Childhood: A Test of the Transactional Model. *Perceptual and Motor Skills*, 113(1), 281–299.
- McGlone, F., Wessberg, J., Olausson, H. (2014). Discriminative and Affective Touch: Sensing and Feeling. *Neuron*, 82(4), 737–755. DOI:10.1016/j.neuron.2014.05.001.
- Nęcka, E., Orzechowski, J., Szymura, B. (2007). *Psychologia poznawcza*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Repacholi, M., Gopnik, A. (1997). Early Reasoning About Desires: Evidence From 14- and 18-Month-Olds Betty. *Developmental Psychology*, 33(1), 12–21. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/0012-1649.33.1.12>.
- Siuta, J. (red.). (2005). *Słownik psychologii*. Kraków: Wyd. Zielona Sowa.
- Schore, A. N. (2001). Effects of a secure attachment. Relationship on right brain development, affect regulation, and infant mental health. *Infant Mental Health Journal*, 22(12), 7–66.
- Spinelli, M., Fasolo, M., Tagini, A., Zampini, L., Suttora, C., Zanchi, P., Salerni, N. (2016). Linguistic and prosodic aspects of child-directed speech: The role of maternal child-rearing experiences. *European Journal of Developmental Psychology*, 13(2), 183–196.
- Szczepaniak, A. (2016). Zaburzenia więzi jako efekt wczesnodziecięcego krzywdzenia dziecka. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 15(3), 74–90.
- Pan, B. A., Rowe, M. L., Singer, J. D., Snow, C. E. (2005). Maternal correlates of growth in toddler vocabulary production in low-income families. *Child Development*, 76, 763–782.
- Panneton Cooper, R., Aslin, R. N. (1994). Developmental Differences in Infant Attention to the Spectral Properties of Infant-Directed Speech. *Child Development*, 65(6), 1663–1677.
- Powell, B., Cooper, G., Hoffman, K., Marvin, B. (2015). *Krąg ufności. Interwencja wzmacniająca przywiązanie we wczesnych relacjach rodzic-dziecko*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Ramírez-Esparza, N., García-Sierra, A., Kuhl, P. (2014). Look who's talking: speech style and social context in language input to infants are linked to concurrent and future speech development. *Developmental Science*, 17(6), 880–891.

- Van Puyvelde, M., Franco, F. (2015). The interaction of music and language in the ontogenesis of human communication: A multimodal parent-infant co-regulation system. W: R. Timmers, N. Dibben, Z. Eitan, R. Granot, T. Metcalfe, A. Schiavio, V. Williamson (red.), *International Conference on the Multimodal Experience of Music*. Proceedings of ICMEM 2015. Sheffield: HRI Online Publications, 0000. Pobrane z: http://hridev1.shef.ac.uk/openbook/chapter/ICMEM_39.
- Weisleder, A., Fernald, A. (2013). Talking to Children Matters: Early Language Experience Strengthens Processing and Builds Vocabulary. *Psychological Science*, 24(11), 2143–2152. DOI: 10.1177/0956797613488145.
- Wu, Z., Gros-Louis, J. (2014). Infants' prelinguistic communicative acts and maternal responses: Relations to linguistic development. *First Language*, 34, 72–90.
- Yildiz, A., Arıkan, D. (2012). The effects of giving pacifiers to premature infants and making them listen to lullabies on their transition period for total oral feeding and sucking success. *Journal of Clinical Nursing*, 21, 644–656. DOI:10.1111/j.1365-2702.2010.03634.x.

Mum, dad – talk to me! Early communication as a stimulation of development of a infant

The indispensable element of human functioning, which allows the organization of social life, is the process of communication. Effective communication and fulfillment of person needs will be affected by the quality of communication, which will be created at the very beginning of human life. The purpose of this article is to highlight and emphasize the role of communication with a child from birth. A review of the latest research on this topic has been made and the results are presented in practical applications.

KEYWORDS: EARLY COMMUNICATION, ATTACHMENT, TALKING, READING, SINGING

Cytowanie:

Wichot, J. (2016). Mamo, tato – mów do mnie! Wczesna komunikacja jako stymulacja rozwoju małego dziecka. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 15(4).

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 3.0 Polska.